

Alupka Devlet Muzej-Sarajъ
Fol'klor събънтоъ № 1

**QRЪM TATAR
MASALLARЪ
VE
LEGENDALARЪ**

Tekstlerini Ja. P. Birzgalnъ jol-
vaşsъtoъ altъnda Alupka muze-
jiniң fol'klor brigadasъ jazdъ
Tekstni vasmaqqa hazъrlaõan
Z. Ke'amoв

Kiriş maqaleni jazoan
S. D. Kotsybinskiј

QRЪM ASSR DEVLET NEŞRIJATЪ
1 9 3

Кърьмъ Татар
Джумхуриет
Китапханеси

Алупкинский Государственный
Дворец-Музей
Фольклорный сборник № 1

**СКАЗКИ
И
ЛЕГЕНДЫ
ТАТАР КРЫМА**

Тексты записаны Фольклорной
бригадой Алупкинского музея
под руководством Я. П. Бирзгал

Подготовка текста к печати
З. Келямова

Вступительная статья
С. Д. Коцюбинского

ГОСИЗДАТ КРЫМ. АССР
1 9 3 7

ZALYM XAN VE LUQMAN HEKİM MASALY

RTE zamanlarda zalym bir xan jaşayan. Onyñ memleketinde pek meşyr bir Luqman hekim var eken. O adam, sözine sahip, haqiqatny sevgen, xalqnyñ da sevimli bir hekimi olojan. Kibirli xannyñ usallyqlaryny jyzine urmaqtan da qasyntmaj eken.

Bu axl'aqy icyn Luqman hekimni, xan hic de sevmegen. Kunlerden bir kun, bu hekimden qurtulmaq icyn, ony tereñ bir qujuqa atyr, ystine de syqmasyn dep, biñ pudluq bir taş qarattyrqan. Her ne qadar xan hekimden qurtulmaq istese de, l'akin kibirli çahillikniñ ilim ve aqylnen kureşir olamajçaqyby aqyly kesmegen.

Luqman hekimniñ janynda, çeşit otlardan, ceseklerden, özi jasap syqarqan bir şişecik il'açy var eken.

Bu adam her kun bu il'aşından birer tamcъ ickeni kivi acьoqъ, suvsъzьoqъ qala eken. Bøjlelikle Luqman hekim bir coq jьllarkun jarьoqъ kormeј jaşaqan-Xannьң özi ölgen, ama kene zindanda jaşaqan, ama her kes onь öldi vellej eken.

Zalьm xan ölgen soң, onьң jerine, taxtqa oqь cьqqan. O, vavasьndan da zalьm adaletsiz oьp cьqqan. Xalqьң qanьнь derja kivi aqьta, olarqa qan aqlata eken. Bu zalьmьң zulьmь daha zijade artqan. Bu gunalarь icyn alla, oңa dermanь tapьlmaqan bir maraz vergen. Bytyn teni qatьp qalqan. Hic bir jerini qьvьrdatmaj jata eken. Saraj hekimleri vaqqan soң, bytyn memleketniң hekimlerine de kosterilgen, l'akin hic birisi, onьң dertine bir care tapьp olamaqanlar.

Xannьң xastalьoqъ kun-kunden artqan. Xastalьoqъ artqan sajnь zalьm xannьң zulumь da artqan, qavahatsьz bir coq hekimlerniң vaşьнь çellat ettirgen.

Kunlerden bir kun xannьң huzurьna bir derviş kelgen.

Derviş:

— Ej qudretli xanьm! Eger Luqman hekim saq olqan olajdь, o seniң dertiңe derman tapar edi. Bu dertniң melhemini bilse-bilse ançaq o bilir. Senin jьregiñniң icindeki şejtannь ançaq o uşkyte bilir edi,—degen.

— Derviş! Luqman hekim kimdir? Sen, onьң haqьnda bilgenleriñni aqlat,—dep xan emir etken.

Coq vaqьt Derviş bir şej ajtmaj vaşьнь төven alьp

tyşynmege dalqan. Bir az vaqьttan soң xanqa cevirip:

— Dinle ej xaqanьm! ¹ Ajtqan sөzlerim icyn maңa acuvlanma, doqrusьнь ajtqanьm icyn vaşьнь çellat ettirme! Bu jalan dynjaqa Luqman hekim kivi alim, aqьllь bir adam daha kelmegendir. Dynja aleminiң bytyn sьrlarьna aşьna olqan, insanlarnьң saqьlьq ve sel'ametliginiң anaxtarlarnьнь bilgen bir adam edi. O, faqirlerniң jardьmçьsь, dertleriniң hekimi edi. Xalqь aqьr jukler altьnda ezgen xanlarnьң da duşmanь edi. Doqru sөzleri ve haq jolьnda cьqьşlarь icyn, rahmetli vavaң, onь haqsьz jerde çezaladqan, ölymine sever olqan edi. O, Luqman hekimni tereñ bir qujuqa atьp, ystini qajanen өrtken. Bunьң arasь eki jьz aj kecti. Evet de, şimdi, onьң kemikleri vile cyrygendir,—dep tereñ bir ah, cekip derviş sөzini bitirgen.

Dervişniң bu keskin sөzlerine xan acuvlansa da, vaşta sөz vergeninden qarşьsьndaki ap-aq saqallь qartqa bir sөz de ajtьp olamaqan.

Xan өз bekcilerine:

— Tez, var qujunь tapьңьz, ystindeki qaraqьнь acьңьz,—dep emir etken.

Bekciler xannьң emirini şu daqqa jerine ketirgenler. Jьzlernen adam pek coq zahmetlerden soң qujunьң ystindeki taşьнь bir kenarqa cekkenler. Quju acьloqan, xalqlar korgenlerine inanmaj şaşьp-şaşьp

¹ X a q a n — xan, monarx demek.

qalqanlar. Luqman hekim qıjıny, bir koşesine ta-
janqan saq-sel'amet otural! Vyjuk hekimniñ vaş
Ararat¹ daqnyñ töpesi kivi aqarqan, keniş manla-
jyndaki qatmerlerniñ sajsy daha ziyade artqan.

Luqman hekimni qıjudan syqarqanda, o etrafy-
daki adamlarqa tnc sesnen:

— Ej kuneşli dınyada jaşaqanlar, menden ne is-
tejsiniz?—dep soraqan.

Saraj xzmetcileri eski xannyñ ölgenini, onyñ jerine
kecken jañ xannyñ niçe jyllardan verli oñalmaz bir
dertke oqraqanyn, dervişniñ sözlerini, soñ qıjınyñ
ystini asyr vaqmaq icyn xannyñ emir bergeniñi ajt-
qanlar. Qıjıny asqanda vyjuk hekimniñ anşaq
kemiklerini taparmyz—dep asqanlaryn añlatqanlar.

— Ej vyjuk hekim, ej alimlerniñ alimi! Hajdy xan-
nyñ huzıryna varajyq. Eger sen, onyñ oñalmaz der-
tine melhem tapsaq, o seni vaxşyşlarqa qarq ete-
çektir.

Luqman hekimniñ, bu sözlerni eşitkende, syrajy
vozulqan. Vezirge vaqyr keskin sesnen:

— Joq! Bu olamaz! Öz roddanysynñ hajatyn aş-
maqanlarnyñ hajatyn qurtarmam! Meni mında taşla-
da artnyzqa qajtyz!—degen.

L'akin vezir ve vıtyñ saraj xzmetcileri qart hekim-
niñ ajaqlaryna jyqlyr, olarnen birlikte xanoqa kef-
mesini jalvaryr-jalqarqanlar.

— Eger viz xannyñ huzıryna sensiz barsaq, seniñ

¹ Ararat—Armenijada vyjuk bir daq.

de saq sel'amet olıp, kelmegeciniñ aqlasa, vizim he-
pimizni çellat ettirir,—dep aqlaşqanlar.

Luqman qartnıñ juregi jumşaqan, zavallı xızmet-
cilerniñ riçalarnıñ qavul etken.

— Pek jaxş, dostlarım. L'akin men xannıñ hu-
zurına varmazdan evel qırq kun qadar insan qala-
valıqıñdan uzaq bir jerde, tek vaşma jaşamaq ke-
rekim,—degen.

Luqman hekim o kunden vaşlap daq kenarında
tenha jerde bir faqirniñ evinde jaşamağa vaşlaqan.
Böjleçe qırq kun tuşyngen soñ, qırq birinçi kuni
xan vezirini jollar, onı sarajğa aldıqan.

Xan hekimniñ kelmesini savırsızlıqnen beklegen.
Onıñ kelgenini eşitip pek zijade quvanqan. Luqman
hekim xannıñ jyzine vaqqanda, daqqasında, onıñ
xastalıqıñnıñ aqlaqan. Xannıñ jaxşlatmaq icyn, mıt-
laqa, onıñ juregine vuyuk bir tesir jarmaq kerek
olqanında aqlaqan.

— Seniñ oqlıñ varmı, ej kibirli xan?—dep soraqan.

— Evet de vardır. Nicyn soradıñ, ja hekim? —
degen.

— Jaxş vil ki, ölymden qurtulmaq istersen, oqlıñnıñ
qurvan calaçaqsın. Oqlıñnıñ qanıñnıñ alıp jyzıñe, teni-
ne silsen, sen vi xastalıqtan azat olaçaqsın,—degen.

Luqman hekimniñ vi sözlerini eşitken xannıñ
töpe sacları tiklengen.

— Ej hekimlerniñ hekim! Vi nası derman! Hiç
bir xan öz oqlıñnıñ qurvan calarmı? Xajır, vi hiç
olaçaq şeş degil!—dep Luqmannıñ teklifini red etken.

— Öjle olsa, öziñ bilirsın. L'akin senin dertine vi
devadan vaşqa deva joqtır.

Luqman hekim sözini bitirgen soñ aqır,-aqır adım-
larnen sarajdan, sıqır ketken.

Aradan bir qac kun kecken. Xannıñ halı zijade
muşkylleşken.

O, jañdan Luqmannıñ saqlıtır dertine deva tar-
masın riça etken.

— Ej, çihannıñ namı hekim Menden her ne is-
tesen iste, sana vuyun xazinelerimi vaqlıjajım, dev-
letimi verejim. Tek meni vi dertten qurtar! Artıq
dajanaçaq meçalım qalması,—degen.

— Men seniñ dertiniñ dermanın söjledim. Meni
daha ne icyn rahatsız etesin?—degen.

— Xastalıq ezijetinden xan jalıñız bir öz qurtu-
lışın tuşune.

— Jaxş, öjle ise, oqlıñnıñ qurvan calıñız, jalıñız
kozim kormesin!—dej.

— Böjle olsa, dertine fajda vermez. Maña belli
olqanına kore, qurvan xastanıñ kızı oginde calınsa,
fajdası ola.

— Istegeniñ kivi jar!—dep vaqlıqan.

Xannıñ oqlıñnıñ vavasınnıñ jataqlı olqan jerge ke-
tirip, elini, ajaqlıñnıñ sıq etip vaqlıqanlar. Luqman
hekim, evelden qojun qanıñ toldırtır hazırlaqan bir
quvıqın valanıñ qojnına gizliçe vaqlıqan.

Luqman hekim xanğa vaqlı:

— Hajır, jaxş vaq! Saqlıñ kızıñni jumma!—dep
emir vergen.

Xanпъ qaltъrama sarъp alqan, o eki kozini oqlъna tikip turqanda, Luqman elindeki syjry pьsaqпъ juqarъ koterip oqlanпъд tamam jureginiң ortasъna sarlaqan kivi quvuqпъ teşken. Aqqan qanlar valanпъд tenini juvqanlar. Beş jъl jatqan jerinden teprenmegen xan, oqlъnпъд juregine pьsaq sarlanqannen jerinden bir kereden съсrap turъp, oqlъna sarqan.

Luqman hekim, qijamet qoraqan xanпъд vi halъna kulip, oңa qanъ quvuqпъ kostergen. Oqlъnпъд saq-sel'amet qalqanпъ korgende xan, sevingeninden az qalъp cъldbъra jazqan. Hem öziniң beş jъldan berli xasta jatъp da birden ajaqqa turqanъna pek coq таaçip etken.

Luqman hekim xanoqa ajlapъp:

— Koresiңmi, insannпъд ruхъ sarsъlsa, onпъд vuçubъna ne qadar vujuk bir tesir ete?! Ej, insanlarnпъд ömürine hakim olqan xan. Insanlarnпъд elemi ne qadar vujuk olqanпъ, sen şimdi öziң de kordiң. Aqrava-tuqanlarnпъд ölymi, olarnпъд jaqъnlarъna ne qadar vujuk keder ketirgenini öziң de aңladъң, qandъң. Jaxşъ vil, ej qan tokyçi, kivirli xan! Her kun viңlerçe qabahatsъz bicarelerni, muhtaç fuqarelerni vi kivi elemierge, sel'aketierge, aççъ qaharlerde qaldъrasъң. Biңlernen ana, vavalар seniң emriңnen öldirilgen valalarъna, viңlernen aqalar qъz qardaşlarъnпъд ölymine aqlajlar!

Xan, vaşъpъ aşaqъ asъp, meşhur hekimniң çesur sözlerine çevap vermek icyn terен tyşynçege dalqan. Vi çesur sözler, Luqmanqa qolajъ kecken.

Ölymden qurtulqanъna quvancъndan xan vujuk bir zъjafet jarqan. Dellal vaqъrtъp, vutyn xalqпъ saqъrtqan. Qъrқ kun, qъrқ geçe devam etken zъjafette jalъңъz bir quş syti joq eken.

Qan aqъzъp alşъqan xanoqa jalъңъz öz valasъnпъд qanъ tesir etkenini, xalqlar aqъz-aqъzdan ajta ekenler.

